

Субота С. І.

студент Університету митної справи
та фінансів

Науковий керівник:

Батраченко Т. С.,

завідувач кафедри правоохоронної діяльності
Університету митної справи та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЖОРСТОКЕ ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спричинило безпрецедентну екологічну катастрофу, наслідком якої стала масова загибель тварин різних категорій, зокрема службових, диких, домашніх і сільськогосподарських. Тварини, як і люди, є суб'єктами, які зазнають страждань унаслідок війни, і, відповідно, мають невід'ємне право на життя.

Прикладом, є інформація від начальника кінологічного відділу Командування Сил підтримки Збройних Сил України Петра Бружини, з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну загинуло понад 25 службових собак. Вони виконували завдання з охорони військових баз, складів і арсеналів та стали жертвами ворожих ракетних ударів [1].

Службові тварини підпадають під дію Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження» № 3447-IV, який має на меті захист тварин від страждань та смерті внаслідок жорстокого поводження, захист їхніх природних прав та посилення моральності та співчутливої поведінки в суспільстві. В законі не має окремого розділу, присвяченого саме «тваринам під час воєнного стану», загальні положення про заборону жорстокого поводження, каліцтва, вбивства тварин, а також вимоги до їх утримання та транспортування залишаються чинними. Тож, тварини на рівні з людиною потребують захисту.

Одним із показових прикладів неналежного ставлення до тварин в умовах воєнного стану є випадок у Києві, коли до метро не випустили собаку на ім'я Міша. Під час повітряної тривоги тварина, як і більшість інших, зазнала сильного стресу внаслідок звуків сирен і вибухів. Спочатку вхід до укриття було заборонено через скаргу одного з пасажирів, однак пізніше повідомили, що тієї ж ночі собака все ж потрапив до метро й перебував там у безпеці.

Цей інцидент привернув увагу до проблеми прав тварин під час надзвичайних ситуацій. Позитивним зрушенням стало те, що згодом Міністерство внутрішніх справ України внесло зміни до «Вимог щодо утримання та експлуатації захисних споруд цивільного захисту», що дозволило перебування тварин в укриттях разом з людьми, визнавши важливість їх захисту в умовах загрози.

В Україні питання жорстокого поводження з тваринами, у тому числі ті, що призводять до їхньої смерті, регулюються Кримінальним кодексом України (далі – ККУ), зокрема статтею 299 «Жорстоке поводження з тваринами». Воєнний стан не скасовує дії цього кодексу і відповідальність за такі дії залишається чинною.

За період з 2015 по 2024 рік за статистичними даними українського сервісу «Опендатабот» спостерігається загальна тенденція до зростання кількості облікованих кримінальних проваджень за статтею 299 ККУ. Зростання сталося у 2018 році (184 справи), що спричинено введенням нових штрафів для порушників, підтверджуючи прямий вплив законодавчих змін на фіксацію злочинів. Пік облікованих справ припадає на 2020 рік (222 провадження), що свідчить про найвищий рівень фіксації цих злочинів чи/та активності громадян у допандемічний період.

Кримінально-правовий захист тварин в Україні залишається неефективним, про що свідчить низький відсоток справ, що доходять до суду (лише 18 % у 2024 році), та переважання умовних вироків, які не забезпечують стримувального ефекту. Причинами є труднощі у фіксації та зборі доказів на етапі досудового розслідування та складності правової кваліфікації, через що більшість проваджень закривається.

Важливо зазначити і статтю 441 ККУ «Екоцид» контексті війни, масове знищення тваринного світу внаслідок бойових дій, отруєння атмосфери чи водних ресурсів може кваліфікуватися як екоцид. Це злочин проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, і покарання за нього є значно суворішим. Не існує універсальної юрисдикції чи можливості притягнення до відповідальності за такі дії на міжнародному рівні, якщо їх вчиняють громадяни інших держав або дії відбуваються за межами національної юрисдикції. Однак, застосування цієї статті до дій країни-агресора є складним процесом у міжнародному праві. Міжнародний кримінальний суд (МКС) є основним органом, що розглядає найтяжчі міжнародні злочини. Проте, Римський статут не включає екоцид до переліку злочинів, які підпадають під юрисдикцію Суду. Екологічні злочини часто мають кумулятивний ефект, їхні наслідки можуть проявлятися не одразу і розтягуватися на десятиліття (наприклад, забруднення ґрунтів, води, радіаційне забруднення). Це ускладнює встановлення прямого причинно-наслідкового зв'язку між конкретними діями та довгостроковими руйнівними ефектами. У контексті агресії Росії проти України, Україна активно домагається визнання дій РФ як екоциду та притягнення винних до відповідальності. Проте це питання стикається з вищезазначеними проблемами відсутності єдиної міжнародної дефініції та механізмів, які б дозволили МКС або іншому міжнародному органу розслідувати та засуджувати такі дії як міжнародний злочин. Хоча Україна має статтю про екоцид у своєму ККУ (ст. 441), це дозволяє судити лише на національному рівні.

Шляхи вирішення проблеми захисту тварин під час війни включають невідкладні практичні кроки (евакуація, надання медичної допомоги, реабілітація та пошук нових родин), а також відновлення притулків. Ключовим елементом є продовження та розширення співпраці з національними та всесвітніми зоозахисними організаціями (такими як UAnimals, ЗооПатруль, UPAW).

Незважаючи на посилення кримінальної відповідальності у 2021 році, система кримінально-правового захисту тварин в Україні залишається недостатньо дієвою, особливо в умовах воєнного часу. Це підтверджується як низьким відсотком проваджень, що доходять до суду, так і переважанням умовних вироків, які не мають стримувального ефекту.

Для забезпечення реального захисту тварин, що страждають від жорстокого поводження й водночас стають жертвами війни, необхідне комплексне оновлення Кримінального кодексу України та суміжного нормативного забезпечення. Йдеться, зокрема, про потребу доповнення статті 299 КК України або ж запровадження окремої правової норми, яка передбачала б обтяжуючі обставини для злочинів проти тварин, скоєних у період воєнного стану або на територіях, що перебувають під вогневим ураженням, тимчасовою окупацією чи були нещодавно деокуповані.

Упровадження такої норми дозволить правоохоронним органам точніше кваліфікувати дії, що спричиняють масову загибель, поранення чи залишення тварин без допомоги в зонах активних бойових дій. Це, своєю чергою, сприятиме застосуванню більш суворих, зокрема реальних, термінів ув'язнення.

Окремої уваги потребує вдосконалення статті 441 КК України («Екоцид») з огляду на її потенційне застосування до воєнних або терористичних актів, які призвели до масштабного знищення тваринного світу. У цьому контексті важливо також ініціювати міжнародне визнання екоциду як військового злочину, що підпадає під універсальну юрисдикцію.

Крім змін до Кримінального кодексу України, вважаємо за необхідне законодавчо врегулювати обов'язковий порядок евакуації тварин, а також їхнє розміщення у захисних спорудах (укриттях) у період дії воєнного стану. Відповідні норми доцільно внести до Закону України «Про захист тварин від жорстокого поводження», що дозволить посилити гуманітарний аспект захисту тварин у надзвичайних умовах.

Лише поєднання таких заходів, як підвищення кримінальної відповідальності, запровадження чіткої кваліфікації злочинів, скоєних у період війни, а також формування судової практики, орієнтованої на застосування реальних термінів ув'язнення, здатне забезпечити ефективний кримінально-правовий захист тварин в Україні.

Список використаних джерел

1. Від рук ворога загинули 25 українських службових собак. Укрінформ. 2023. 9 трав. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3708214-vid-ruk-voroga-zaginuli-25-ukrainskih-sluzbovih-sobak.html>.
2. Про захист тварин від жорстокого поводження : Закон України від 21.02.2006 р. № 3447-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 27, ст. 230. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3447-15>.
3. Про затвердження Вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 р. № 579. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0982-18>.
4. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26, ст. 131.
5. Опендатабот: 178 кримінальних справ про жорстоке поводження з тваринами цього річ. Опендатабот. 2024. URL: <https://opendatabot.ua/analitics/animals-cruelty>.
6. У Києві місцевому собаці заборонили спускатися до метро під час повітряних тривог. Букви. 2025. 16 верес. URL: <https://bukvy.org/u-kyievi-mistsevomu-sobatsi-zaboronyly-spuskatysya-do-metro-pid-chas-povitryanyh-tryvog>.

Тимчишин Павло Андрійович,

курсант Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Колісник Сергій Анатолійович,

старший викладач кафедри кримінального
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ КВАЛІФІКАЦІЇ ГЕНОЦИДУ, ВЧИНЕНОГО В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ, Й МЕХАНІЗМИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВИННИХ ОСІБ

Повномасштабна збройна агресія рф проти України супроводжується масовими злочинами проти цивільного населення, що за своїми ознаками підпадають під поняття геноциду. Убивства мирних жителів, насильницьке переміщення населення, катування, знищення житлових масивів, блокування доступу до води, тепла та медикаментів свідчать про умисну політику знищення українців як національної групи. У межах кримінального провадження такі діяння кваліфікуються відповідно до ст. 442 Кримінального кодексу України